

بررسی وضعیت شغلی فارغ التحصیلان رشته مدیریت دانشگاه‌های تهران*

(شاغل در وزارتخانه‌ها و سازمانهای مشمول قانون استخدام کشوری)

نوشته حسنعلی دهنوی

چکیده

برنامه‌ریزی آموزش عالی، به خصوص برنامه‌ریزی نیروی انسانی از ارکان آموزش در هر جامعه است و باید با توجه به نیازهای جامعه و آخرین دستاوردهای علمی و پژوهشی برای شکوفایی و باروری نیروهای انسانی و تربیت خبرگان جامعه صورت پذیرد. یکی از راههای نسبتاً مطمئن و نهایی برای بررسی نقاط قوت و ضعف برنامه و استفاده از منابع، بررسی میزان اثربخشی برنامه‌ها و کارایی فارغ التحصیلان دانشگاه‌ها و موسسه‌های آموزش عالی است که برون‌داد (ستاده) آموزش عالی محسوب می‌شوند و قاعدتاً باید از توان لازم و کافی برای درک و حل مشکلات کاری برخوردار باشند. فارغ التحصیلان می‌توانند آموخته‌های دانشگاهی را در محیط کار به محک آزمایش بگذارند و نقاط قوت و ضعف برنامه‌ها و آموزشها را دریابند.

در این مقاله سعی شده است که از طریق بررسی وضعیت شغلی فارغ التحصیلان رشته مدیریت، میزان ارتباط شغل با رشته تحصیلی و میزان استفاده از دروس اصلی و نظریه‌های سازمانی و مدیریتی در محیط کار و اشتغال فارغ التحصیلان مشخص شود.

مقدمه

اصل کلی در انتخاب افراد برای مشاغل مختلف سازمان این است که خصوصیات داوطلبان با وظایف شغلی آنان مطابقت کند. برای آنکه وظایف مربوط به هر شغل با موفقیت انجام یابد، لازم است مهارتها، استعدادها و خصوصیات حُلّقی و جسمی خاص آن شغل تعیین شود و داوطلبان واجد آنها باشند.

فارغ التحصیلان رشته مدیریت نیز از این امر مستثنی نیستند و هدف از آموزش نظریه‌های مختلف به آنان،

در هر کشوری نظام آموزش، اهداف متعددی را دنبال می‌کند. یکی از اهداف اصلی آموزش، به ویژه آموزش عالی، ارتقای دانش، مهارت و توانایی فارغ التحصیلان برای شناخت و درک مشکلات جامعه یا محیط واقعی فعالیت فارغ التحصیلان است، در واقع فارغ التحصیلان ضمن آموزش نظری آمادگی می‌یابند که دانش آموخته شده را در دنیای واقعی به کار گیرند.

اعمال آنها در سازمانها و محیط واقعی کار و فعالیت است.

این امر مستلزم ارتباط نظام‌مند و دو سویه دانشگاه و محیط کار است تا بتوان با درک نیازها و همکاری با یکدیگر، نیروهای انسانی مورد نیاز جامعه را آموزش داد و جذب بازار کار کرد. اما متأسفانه، فارغ‌التحصیلان این رشته اغلب در مشاغل که به رشته تحصیلی آنان ربطی ندارد، مشغول به کار می‌شوند، در نتیجه امکان استفاده از تئوریا و آموزشهای دانشگاهی را در محیط کار ندارند.

تعریف پژوهش: بر این اساس و به سبب نیاز به اطلاعات دقیق و جامع در زمینه مذکور، پژوهشی در قالب پایان‌نامه تحصیلی کارشناسی ارشد، تحت عنوان «بررسی وضعیت شغلی فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت دانشگاه‌های تهران (شاغل در وزارتخانه‌ها و سازمانهای مشمول قانون استخدام کشوری)» انجام شد که اهداف، فرایند و یافته‌های آن به اختصار چنین است. (۱)

هدف پژوهش: هدف اساسی پژوهش بررسی وضعیت شغلی فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت دانشگاه‌های تهران است. در این پژوهش سعی بر این بوده است که از طریق بررسی وضعیت شغلی فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت، میزان ارتباط شغل مورد تصدی با رشته تحصیلی آنان مشخص شود.

بررسی میزان استفاده از دروس اصلی و تئوریهای رشته مدیریت در محیط کار فارغ‌التحصیلان نیز مورد نظر بوده است.

پرسشهای پژوهش: در این پژوهش سعی شده است که به سؤالات زیر پاسخ داده شود:

- ۱ - چه میزان از فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت در مشاغل مربوط به رشته تحصیلی خود کار می‌کنند؟
- ۲ - توانمندی اجرایی فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت تا چه میزان به تحصیلات دانشگاهی آنها مربوط می‌شود؟
- ۳ - چه عواملی جز تحصیلات دانشگاهی در افزایش توانمندی اجرایی فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت مؤثر

است؟

۴ - آیا فارغ‌التحصیلان از تئوریا و دروس اصلی رشته مدیریت در محیط شغلی خود در حد مطلوب استفاده می‌کنند؟

۵ - کدام یک از دروس اصلی رشته مدیریت در محیط شغلی فارغ‌التحصیلان بیشتر کاربرد دارد؟

۶ - دلایل عدم استفاده از دروس اصلی رشته مدیریت در محیط شغلی فارغ‌التحصیلان چیست؟

فرضیه‌های پژوهش: پژوهش مزبور دارای دو فرضیه اصلی است:

۱ - فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت در مشاغل مرتبط با رشته تحصیلی خود کار نمی‌کنند.

۲ - فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت از آموزشهای دانشگاهی و دروس اصلی رشته مدیریت در محیط شغلی خود در حد مطلوب استفاده نمی‌کنند.

اهمیت پژوهش: برای اجرای برنامه‌های توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی کشور و دستیابی به اهداف آنها به ابزارهای متعددی نیاز است. یکی از این ابزارها بوروکراسی است. برای اینکه بوروکراسی ابزاری مفید و توانمند در اجرای برنامه‌ها و نیل به توسعه باشد، باید سالم باشد. یکی از عواملی که سلامت این ابزار مهم را تضمین می‌کند، نیروی انسانی است.

دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی در قالب برنامه‌ها و سیاستهای کلی خود، به تربیت نیروی انسانی ماهر برای اجرا و اداره برنامه‌ها مبادرت می‌کنند.

این پژوهش قصد دارد با بررسی دیدگاه‌های فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت، که برون‌داد دانشگاه‌ها و موسسه‌های آموزش عالی محسوب می‌شوند و می‌توانند آموخته‌های دانشگاهی خود را در محیط کار به محک آزمایش و تجربه بگذارند، نقاط قوت و ضعف این آموزشها را در عمل مشخص کند.

آزمودنیها و چگونگی انتخاب آنان: آزمودنیهای این

داشتند.

روش جمع‌آوری اطلاعات: برای جمع‌آوری

اطلاعات از دو روش استفاده شده است:

۱ - جمع‌آوری اطلاعات از طریق ارسال پرسشنامه؛

۲ - جمع‌آوری اطلاعات از طریق مراجعه به اسناد و

مدارک.

الف) جمع‌آوری اطلاعات از طریق ارسال

پرسشنامه: پرسشنامه تنظیم شده برای جمع‌آوری

اطلاعات، از نوع پرسشنامه «پاسخ بسته» و حاوی ۱۰

سوال اصلی و ۹ سوال فرعی بوده است.

سوالات پرسشنامه به ۴ موضوع مربوط می‌شد.

موضوع اول میزان ارتباط شغلی فارغ‌التحصیلان با رشته

تحصیلی آنان، و موضوع دوم، میزان تأثیر تحصیلات

دانشگاهی در افزایش توانمندی اجرایی فارغ‌التحصیلان و

نیز سایر عوامل موثر در آن. موضوع سوم، میزان استفاده از

دروس اصلی و تخصصی رشته مدیریت در شغل و نیز علل

عدم استفاده از آنها. موضوع چهارم معرفی دروسی که

بیشترین کاربرد را دارند و سبب ایجاد مهارت شده‌اند.

پاسخ سوالات پرسشنامه براساس سیستم ۵ طیفی

لیکرت (Likert) از خیلی کم تا خیلی زیاد تنظیم شده است.

ب) جمع‌آوری اطلاعات از طریق مراجعه به اسناد و

مدارک: در این روش دو منبع در اختیار بوده است. اول،

ضوابط و مقرراتی که از سوی شورای انقلاب فرهنگی و

شورای عالی برنامه‌ریزی برای تصدی مشاغل توسط

فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت به تصویب رسیده است. در

این ضوابط و مصوبات تعیین شده است که فارغ‌التحصیلان

رشته مدیریت (بازرگانی، دولتی و صنعتی)، تصدی چه

مشاغلی را عهده‌دار شوند. دوم، اطلاعاتی که در مورد رشته

شغلی و شغل مورد تصدی فارغ‌التحصیلان از سازمان امور

اداری و استخدامی کشور دریافت شده است.

در این قسمت هدف این بوده است که مشاغل

فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت بررسی شود و مشخص

پژوهش، فارغ‌التحصیلان سه گرایش (بازرگانی، دولتی و

صنعتی) رشته مدیریت دانشگاه‌های تهران و شهید بهشتی

بوده‌اند.

برای دستیابی به این افراد و گردآوری اطلاعات مورد

نیاز از آنان، مشخصات کامل فارغ‌التحصیلان رشته

مدیریت سالهای ۷۳-۱۳۶۴ دانشگاه‌های شهید بهشتی و

تهران، شامل مشخصات فردی، سال فراغت از تحصیل،

نوع گرایش و معدل کلشان با مراجعه به ادارات کل آموزش

دانشگاه‌های مذکور تهیه شد.

تنها منبع مطمئن برای پیجویی وضعیت اشتغال

آزموذنیها، سازمان امور اداری و استخدامی کشور بود.

مشخصات کامل شاغلان فارغ‌التحصیل رشته مدیریت،

شامل مشخصات فردی، نام گرایش رشته تحصیلی، کار،

نام و آدرس کامل محل کار آنان از طریق اداره کل نیروی

انسانی سازمان مذکور به دست آمد.

کل تعداد فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت دانشگاه‌های

شهید بهشتی و تهران در مدت مورد نظر (۱۰ سال)، ۲۳۳۶

نفر و تعداد کل شاغلان فارغ‌التحصیل رشته مدیریت ۱۱۲۵

نفر بوده است.

با مقایسه مشخصات فارغ‌التحصیلان و شاغلان

مذکور، ۲۱۱ نام مشترک (یعنی افرادی که فارغ‌التحصیل

رشته مدیریت در دانشگاه‌های شهید بهشتی و تهران در

فاصله سالهای ۷۳-۱۳۶۴ بوده و در حال حاضر نیز در

وزارتخانه‌ها، سازمانها و مؤسسه‌های دولتی تابع قانون

استخدام کشوری، شاغل هستند) شناسایی شد. سپس به

وسیله پست سفارشی برای این ۲۱۱ نفر پرسشنامه ارسال

شد. از ۲۱۱ پرسشنامه ارسالی، ۱۴۲ پرسشنامه برگشت

داده شد. با حذف پرسشنامه‌های ناقص، مجموعاً ۱۱۹

پرسشنامه کامل، مبنای تحلیل قرار گرفت. در ضمن از این

۱۱۹ نفری که به طور کامل به پرسشنامه پاسخ داده بودند،

۵۹ نفر به گرایش مدیریت بازرگانی، ۴۵ نفر به گرایش

مدیریت دولتی و ۱۵ نفر به گرایش مدیریت صنعتی تعلق

شود آیا جزو همان مشاغلی است که توسط مراجع ذیربط تعیین شده است؟

به این منظور یک نمونه ۷۱ نفری از بین ۲۱۱ نفر نمونه کلی براساس نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شد و شغل‌های مورد تصدی آنان با مشاغل تعیین شده توسط شورای انقلاب فرهنگی و شورای عالی برنامه‌ریزی مربوط مقایسه و بررسی شد.

روش آماری و تحلیلی داده‌ها: در تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده از فرمولهای آماری درصد، میانگین، نمودارهای دایره‌ای و هیستوگرام، جدولهای فراوانی، مجذور کای (Chi Square) و برای تعیین نسبتها، میانگینها، میزان ارتباط متغیرها و غیره از انتقال اطلاعات به رایانه و نرم‌افزار رایانه‌ای S.P.S.S استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش: با رعایت اختصار نتایج اساسی پژوهش، چنین دسته‌بندی می‌شود:

۱ - یافته‌های تحقیق نشان می‌دهند که ۴۵ درصد از فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت، قبل از فراغت از تحصیل در وزارتخانه‌ها و سازمانهای دولتی به کار مشغول بوده و ۵۵ درصد نیز بعد از فراغت از تحصیل جذب بازارکار شده‌اند.

۲ - در مورد ارتباط شغل قبلی با رشته تحصیلی باید گفت که ۵۱/۹ درصد از فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت، میزان ارتباط شغل قبلی با رشته تحصیلی خود را «زیاد و خیلی زیاد» برآورد کرده‌اند. همان‌طور که در پی خواهد آمد، چنانچه در محاسبه نسبتهای درصدی، گزینه «متوسط» نیز به عنوان یک گزینه قابل قبول در سطح «زیاد و خیلی زیاد» محاسبه شود، میزان ارتباط و توانمندیها بالاتر خواهد بود. با محاسبه گزینه «متوسط» (۲۷/۷ درصد)، میزان ارتباط شغل قبلی با رشته تحصیلی به ۷۹/۶ درصد می‌رسد.

۳ - همان‌طور که ذکر شد، در این پژوهش برای بررسی میزان ارتباط شغل فعلی با رشته تحصیلی فارغ‌التحصیلان سه گرایش از دو معیار استفاده شده است. ابتدا میزان ارتباط شغل با رشته تحصیلی فارغ‌التحصیلان به

استناد اسناد و مدارک (ضوابط تعیین شده از سوی مراجع ذیربط) بررسی شده است. سپس میزان این ارتباط از طریق نظرخواهی از فارغ‌التحصیلان مطالعه شده است. بررسی اسناد و مدارک نشان می‌دهد که ۶۷/۳ درصد فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت در مشاغل مرتبط با رشته تحصیلی خود قرار دارند.

۴ - بررسی پرسشنامه‌های تکمیل شده از سوی فارغ‌التحصیلان نشان می‌دهد که ۶۰/۸ درصد از فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت، میزان ارتباط شغل فعلی با رشته تحصیلی خود را «زیاد و خیلی زیاد» می‌دانند. با احتساب گزینه متوسط (۲۱/۸ درصد)، میزان این ارتباط به ۸۲/۶ درصد می‌رسد.

X^2 محاسبه شده نیز ۹۵٪ ارتباط رشته تحصیلی و شغل مورد تصدی فارغ‌التحصیلان را در سطح اطمینان بخش تأیید می‌کند. بنابراین بررسی رشته شغلی فارغ‌التحصیلان و مقایسه آن با ضوابط تعیین شده از جمله مصوبه ۶۱/۱۱/۲۳ ستاد سابق انقلاب فرهنگی و نیز بررسی پاسخ فارغ‌التحصیلان به سؤالات پرسشنامه نشان می‌دهد که فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت سه گرایش (بازرگانی، دولتی و صنعتی) در مشاغل مرتبط با رشته تحصیلی خود فعالیت می‌کنند. در نتیجه اظهارات برخی از افراد در زمینه اشتغال فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت در مشاغل غیرمرتبط با رشته تحصیلی آنان موردی و بدون تحقیق است.

۵ - میزان ارتباط توانمندی اجرایی فارغ‌التحصیلان با تحصیلات دانشگاهی آنان در زمینه انجام وظایف، نقشهای شغلی و کارهای محول ۵۶/۵ درصد، یعنی در حد «زیاد و خیلی زیاد» و با احتساب گزینه متوسط (۲۹/۵ درصد)، به ۸۶ درصد می‌رسد.

۶ - در مورد میزان تاثیر سایر عوامل بر توانمندی اجرایی فارغ‌التحصیلان باید گفت که سه عامل، از جمله تجربه شخصی خارج از محیط کار، تجربه در محیط کار و

در این پژوهش به ۶ عامل پایین بودن ظرفیت و کشش محیط کار، عدم پیش‌بینی استفاده از دروس اصلی و تخصصی، ضعف محتویات دروس، ضعف کیفیت تدریس، ضعف جنبه‌های کاربردی و عملی دروس و غیرضروری یا زاید بودن دروس، توجه شده است. پاسخ دهندگان در مجموع به سه عامل از جمله پایین بودن ظرفیت و کشش محیط کار، پیش‌بینی نشدن استفاده از دروس اصلی و تخصصی و ضعف جنبه‌های کاربردی و عملی دروس به عنوان علت عدم استفاده از دروس اصلی و تخصصی رشته مدیریت در محیط شغلی اشاره کرده‌اند، و از بین این سه عامل نیز ضعف جنبه‌های کاربردی و عملی دروس مهمترین علت عنوان شده است. پس ۶۶/۳ درصد از فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت، پایین بودن ظرفیت و کشش محیط کار، ۶۳ درصد عامل پیش‌بینی نشدن استفاده از دروس اصلی و تخصصی در محیط شغلی و ۸۵/۷ درصد ضعف جنبه‌های کاربردی و عملی دروس را عامل عدم استفاده از دروس اصلی و تخصصی در محیط شغلی دانسته‌اند. ضمناً میزان گزینه متوسط برای سه عامل مذکور به ترتیب ۳۱/۹ درصد، ۲۸/۶ درصد و ۳۰/۳ درصد بوده است.

۱۰ - یافته دیگر این پژوهش، تعیین دروسی است که از نظر فارغ‌التحصیلان کاربرد بیشتری در محیط کار دارد. از فارغ‌التحصیلان خواسته شده است آن دسته از دروس اصلی و تخصصی رشته مدیریت را که در محیط شغلی کاربرد بیشتری دارد مشخص نمایند. بدین منظور دروس اصلی و تخصصی هر یک از سه گرایش برای پاسخ دهندگان فهرست شد تا که از این میان آنها براساس گرایش مربوط، دروسی را که کاربرد بیشتری دارد با گذاشتن شماره مشخص نمایند. نتیجه به دست آمده در جدول شماره ۱، ۲ و ۳ صفحه بعد خلاصه شده است.

آموزش ضمن خدمت مورد پرسش قرار گرفت و نتایج زیر به دست آمد.

با احتساب گزینه متوسط (۲۰ درصد)، ۴۲/۶ درصد از فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت توانمندی اجرایی و شغلی خود را به تجربه شخصی خارج از محیط کار مربوط می‌دانند. ۹۳/۴ درصد آن را به تجربه در محیط کار و ۷۱/۲ درصد نیز آن را به آموزش ضمن خدمت مرتبط دانسته‌اند. بنابراین تجربه در محیط کار بیشترین تاثیر را در توانمندی اجرایی و شغلی فارغ‌التحصیلان داشته است. میزان گزینه متوسط برای عامل تجربه در محیط کار و آموزش ضمن خدمت به ترتیب ۲۷/۷ درصد و ۳۲/۷ درصد بوده است. ۷ - میزان تاثیر تحصیلات دانشگاهی و مقایسه آن با میزان تاثیر سه عامل دیگر (تجربه شخصی خارج از محیط کار، تجربه در محیط کار و آموزش ضمن خدمت) در توانمندی اجرایی فارغ‌التحصیلان نشان می‌دهد که تجربه در محیط کار در هر سه گرایش بالاترین تاثیر را دارد و تحصیلات دانشگاهی در رده دوم قرار دارد. این نکته ضرورت کاربردی کردن نظریه‌ها براساس نیاز محیط و نیز سنگتنگ‌تر کردن ارتباط دانشگاه و محیط شغلی را می‌رساند.

البته باید یادآوری کرد که ۴۵ درصد از فارغ‌التحصیلان، قبل از فراغت از تحصیل شاغل بوده‌اند. این امر نشان می‌دهد که تجربه در محیط کار در توانمندی اجرایی فارغ‌التحصیلان تاثیر غیرقابل انکاری دارد.

۸ - نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که ۴۷/۱ درصد از فارغ‌التحصیلان رشته مدیریت در حد «زیاد یا خیلی زیاد» و ۳۵/۳ درصد در حد «متوسط» از دروس اصلی و تخصصی رشته تحصیلی در محل کار و محیط شغلی استفاده می‌کنند.

۹ - از دیگر یافته‌های پژوهش بررسی دلایل عدم استفاده از دروس اصلی و تخصصی رشته مدیریت در محیط شغلی فارغ‌التحصیلان است. □

جدول شماره ۳. درس اصلی و تخصصی گرایش مدیریت صنعتی که در محیط شغلی کاربرد بیشتری دارد. (تعداد آزمودنیها ۱۵ نفر بوده است)

ردیف	نام درس	تعداد پاسخها (نفر)	درصد پاسخها
۱	مدیریت مالی	۱۲	۸۰
۲	مدیریت منابع انسانی	۱۰	۶۷
۳	اصول مدیریت بازرگانی	۱۰	۶۷
۴	مدیریت حقوق و دستمزد	۹	۶۰
۵	تحلیل رفتاری	۸	۵۳

جدول شماره ۱. درس اصلی و تخصصی گرایش مدیریت بازرگانی که در محیط شغلی کاربرد بیشتری دارد. (تعداد آزمودنیها ۵۹ نفر بوده است)

ردیف	نام درس	تعداد پاسخها (نفر)	درصد پاسخها
۱	تحلیل رفتاری	۴۲	۷۱
۲	مدیریت منابع انسانی	۳۷	۶۳
۳	مدیریت مالی	۳۳	۵۶
۴	اصول مدیریت بازرگانی	۳۲	۵۴

جدول شماره ۲. درس اصلی و تخصصی گرایش مدیریت دولتی که در محیط شغلی کاربرد بیشتری دارد. (تعداد آزمودنیها ۴۵ نفر بوده است)

ردیف	نام درس	تعداد پاسخها (نفر)	درصد پاسخها
۱	رفتار سازمانی	۳۸	۸۴
۲	مدیریت منابع انسانی	۳۰	۶۷
۳	تئوریهای سازمان و مدیریت	۲۹	۶۴
۴	تصمیم‌گیری و تعیین خط مشی دولتی	۲۵	۵۶
۵	اصول تنظیم و کنترل بودجه	۲۲	۴۹

پی نوشت:

۱ - برای کسب اطلاعات تفصیلی در زمینه نوشته‌ها، تحلیل یافته‌ها و پیشنهادهای پژوهش به پایان نامه

تحصیلی نگارنده مراجعه شود.

* - این مقاله براساس پایان نامه تحصیلی نگارنده (مهرماه ۱۳۷۶) برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته مدیریت دولتی دانشگاه علامه طباطبایی تهیه شده است.